

OL. 401.

# Mõnne sõnna Kolera perrast.



Seest et kolera tõbbi liggi om, om ka arvada, et paljo rahwas hã melega tahhas teda sada, mil wiisil sebda tõppe woip tutta, nink mes nouw tarbis lãt, henda eessi nink ommatsid temma eest hoita, ehk ka temma alt päästa. Om kül seft asjast enne jo mitto oppuõsid antu, ent woip olla, et se mitmile jo melest ärralãnnu. Se tarbis antas nüüd neid allan nimmitetu oppuõsid.

## I. Tõbbe tundminne.

Enne kui tõbbi jo õige kãen om, woip tedda saggede jo ette ärratutta, nink se man ei pea keage holetu ollema, seft et se aig, kun me eddimãtse tõhhe henda nõutwa, se õige parremõ ehk ka se ainus aig om arwitada, ni et se hãdda eessi pãle ei tulle; ent kui se aig om holetu wiisil lastu mõda minna, nink perrast tõbbi woimust saap, siõ om kül kassin lotus abbi pãle.

Ne eentõhhe omma:

1) Innimise palge nõggo om ni, et ütõ sise mãnne suur hãdda tutta om, nink se, ke nakkap tõbbitõses jãma, ei moista digede ütõlda, mes tãl wigga om, ni kui om: et õsendaminne pãle tũkkip, ehk wallo om, ehk et temma nida om, et ta eessi ei moista ütõlda, mes se om.

2) Et temma wãga jõrweto om, nink ei woi mãrãstke tanget tõdd tetta, mĩddage ei olle tãl hã, fik om mele wasta, fõd ei olle terwe al, sõame om litsminne ehk ka wallo, sise konna siseen om fik tõrrata, mõnnikõrd om wallo ni kui olles tõtrust wallal, hãdda, pã lãt õmbre, rinnust jããp kinni.

3) Kõit puhhataš illes nink se man om saggede tutta, et sšame nink nabba wahhel ütš mürriin nink kárrin om, mes ka mõnnikõrd õige kuulda om. Se kottuš om siš kuum tutta.

4) Inniminne káup saggedamb wálja kui siš, kui temma terwe om, nink se om pea ni, kui olles temma kóttust wallal.

5) Kit om jálle, temma tahhap ikkes ošsendada.

6) Jo nüüd nakkas krampi tundma, ja se alustap sere sišsen.

7) Harwaste káup temma wálja wet lastma.

Kui nüüd sáratšist táhtšist tahhat mõttelda, et se se kolera tóbbi om, siš ei woi sedda mitte üttest ehk tóšest ainult armada, enge sáál peawa ennamb ollema, eššsárralikkult ne, mes 3, 4, 5, 7 numri al omma nimmitetu.

Ne táhhe omma mõnnikõrd pikkembat, mõnnikõrd lühembat aiga tutta. Kui nüüd kórraperralist abbi saap, lát innimenne jálle terwes, saggede kange higgonemišse al. Ent mittokõrd tullep ka tóbbi eššš perran neid eentáhti. Saggede tullep kúl se tóbbi, kui ne nimmitetu táhhe een omma olnu, ent mittokõrd tullep temma ka ákkitselt, ilma et sáratse een táhhe ollesse tutta olnu.

Táhhe, kummist tutta om, et tóbbi jo kóhhalt káen om.

1) Kõit om kangešse wallal nink se mes árra lát, om wesšine. Sáráne wálja káuminne tullep saggede, rohke nink ákkitselt. Se mes om árra tulnu, om ni kui árrapürretetu wesšš tutta, kumma sišsen saggede walge túkkikesse nátta omma.

2) Inniminne ošsendap ka saggede sáratš wed



delat. Dšsendaminne tulley ka ennambašte wäg-  
gišš nink kaunis kawwehe wälja. Dšsendaminne  
nink wäljakäüminne tulley mōnnitōrd eggaišs om-  
mal ajal, ei mitte eggatōrd üttelišse.

3) Kramp ja kištminne fere, kāsš, tōttu nink  
rinna sišsen.

4) Suur hädda; hädda nink turbus om ka nāo  
pāäl tutta. Wallo nink lišminne rinnan, pusan,  
šōame al ja eššieralikkult wallo tōtto allumetse po-  
le sišsen;

5) lōpnu hāäl;

6) kange janno, eššieralikkult himmo kälma  
joki perra.

7) Kälmi, walges jānu, nahk tōmbab pronti,  
nāggeminne lāt nōrgembas, jalla nink kae lāwa šin-  
nišes, nōrkus om ūlli wāga suur.

8) Eššo sone lōwa wāga tašša, nink ennām-  
bašte lōpwa nemma kōhhalt ārra.

9) Omma wet ei lašše temma ennamb ūggufe.

## II. Mes tetta om, henda hoita nink arwitada.

Kui kolera tōbbi ūlle mitme kottuššid jo ni  
dšfekui om laggonu, siš om ka šū mitmasuggune,  
mes tedda ūtte eht tōise innimešše man šūnnitap,  
nink mes muijal ajal mōnnitōrd middake kahjo ei  
te, eht mes ka kergel wišil jālle olles woinu par-  
randada. Šārašte ašja, mes kolera tōbbe šūšš  
woip arwada, omma:

1) Kui ihhule kälmi om nakkānu — olgo et  
kälmi tule hōng ihho pāle om kāinu eššieralikkult  
siš kui temma lāmmi om, eht kui temma pea nak-  
kap higgonema, eht kui tāl kerge reiwa šäljan  
omma — olgo et temma nišše, jahhe murro pāäl

om mahha lammenu, eßfiárralikkult öddango eht ö ajal nida kui ka jo ö niiste ja jahhe tule läbbi, — olgo külma joki nink söki läbbi kui inniminne läm: mi om — olgo et nahk läbbi ja läbbi likke om, eßfiárralikkult kui inniminne holetö wissil om sanna káunu.

2) Kui rahwas paksuste ütten tarren food el lawa, nink tarren se läbbi höng wága halwas lát, eßfiárralikkult sääl, kun nemma maggawa, keldrin, holetö roppus, eht kui tarren särátse asja koggustas, mes kanget höngo teggewa nink haisüwa.

3) Kui kanget joki liaste prukitas;

4) Kui temma ei woi digede seeda;

5) Kui südda rahhul ei olle, eßfiárralikkult liig pelgminne.

Sest mes siin om ütteldu, om nüüd moista, mit wissil inniminne henda peap piddama.

A) Öppus, kuis henda hoita.

1) Kui ihhule külma nakkanu, om sest, mes illewán om ütteldu, tutta, mink eest inniminne henda eßfiárralikkult peap hoitma. Wále se mannisetas siin weel, et keage neid kamsonid, wil: latsid sukke, mes temma om harrinu piddada, sel ajal, kui kolera többe ütten paigan om, mitte árra ei panne, ommete mitte ákkitselt nink tik üttelisse, enge aiga pitte ütte nink töist tükki. Sel ajal kandko temma parrembaste reiwid, mes weidikesse lámmeba omma, kui säratsid, mes kerge omma.

Siski om ka liig paksö reiwa kandminne lám: mel páiwal kahjolit; ni kui om kassoka kandminne kuma suwwe páiwal, sest se läbbi woip perrast jálle külma ihhule pea nakkada. Kui wahhest ollet liggedas sanu, siß panne ni ussinaste, kui woip olla, kuiwa reiwa sál: ja, nink wötta lámimet joki. Kui páiw om lojale

lännu, siš ärrawibitago mitte ilmašjata wäljan, ešši ärralikkult siš, kui tule hõng jo niisk om. Ldige wihtminne ehk mõskminne kõlbap ennege lämnen tarren, ja kui walmis ollet, siš peap ihho us: sinaste nink holega sama kuiwatetus. Külma wee sišsen, kolera többe ajal zuffelda, ei olle mitte kitta enge keelda. Ent se olles kitta, kui ka ne, ke sedda ei olle harrinu, willast reiwast kui wõed palja kõtto ümbre kannasše. — Kui akna wallale teet, siš kae, et tuul ei tõmba.

2) Kun rahwas pakusste koon ellawa, nink eššiärralikkult, kui paljo ütten tarren maggawa, nink seperrast halw lõhn tarren om, siš olles kitta, et nemma särast tarre saasše, kun ennamb maad om. Ibhho puhhastaminne nida kui ka tarre puhtus, kun ni paljo kui woimolik om, tuuld peat lastma läbbi kääwa, se päle om sel ajal ennamb kaeda, kui muu ajal. Kun põldikko omma, säääl om ka waja hoold kanda, et nemma puhta omma.

3) Toitusše perrast olles kitta, et eggaušs särast toito prugiko, mes ta ka muido om harrinu süwwa, nink mes temma terwusšel om sündsa olnu. Misammate piddago temma ka omma harrinu sõgi kõrda, ent hoidko henda lige liša toito eeff. Temma wõtko parrembaste wähhemb kui ennamb; ent se eest hoitko temma henda, et temma sedda mes temma seni ajani om harrinu, nüüd ei naffa tõdš wiši teggema; ni kui om: et temma ennamb ei tahha ommal harrinu ajal süwwa, lämnet sõki nink joki mahhajätta nink külma wõtta; wõrusšes sõki kääwa, eššiärralikkult õddango. Saggede om kuulda olnu, et innimisše õše omma tõbbišes jä.



nu, kui nemma õddango omma kostille lännu, ent eßiärralikkult saat kange winajominne neid surma sisse, ja kui nemma ka ennamb ei olle sanu, kui ni paljo, et nemma kumas omma lännu, sisse ka woip jo neile surma sata. Kit meß muu ajal köttule waiwas olli, meß teggi, et kele pääl kit olli halw maitsa, et rögoti et köt üllespuhhatas, pallotaja n. m. s. se fige eest hoitko temma henda sel ajal ennamb kui muu ajal. Enne lounat ärra wötko temma mitte külma ja happo jöki. Söök ärra olgo wäggew; soose, meß kängeste omma kost rest nink wojuß tettu, et jahho söki, meß ni kui klišfri omma, wäggewa kalla, ni kui omma angria, lattike, sene — wäggew zea ehk hannilibha, ugguritse, meloni, happo öllut, happu aja pu suggu, meß weel bige kütse ei olle, kui tedda paljo säwwas, omma eggänttele kahjolikko. Happo pima ärra sögo keage, ke sedda ei olle harrinu ehk kel se muidu hä ei olle; ent ka ne, ke mu ajal määstke hädda sest ei tunne, ei pea mitte rohke koort päle pännema, mitte jahhutamisest, kui temma jo sönuß om sanu, ei ka mihte prokostas, kui ihho kuum om, sedda söma. Kapstid, kartohwli, walge nink kirriwa herne, oa, eßiärralikkult kui muud middage sökis ei olle, ei olle sugguke kitta, olgo sisse et inniminne omma waesusse perrast sega peap rahhule ollema.

4) Om wäga kitta, kui innimisese meel nink südda rahhul om, nink kui temma körraperralist tööd ette wödtap. Middake ei olle se man parremb kui omma harrinu tö nink eßiärralikkult ussu asja, nink se, et säw ratsel ajal eggan paigan middage waja om, kun meije ka woime awwitada nink hoold kanda inni-

miſte tarwitufſe eeft. Ent ka fãrãne tõ ei olle ka waja ni kawwa tetta, et joud ärraldppep, ja weel tullufamb om temma, kui ſe man woit rõõmſas fada nink rõõmſas tetta.

B) Mit wiſil awwitada, kui inniminne jo tõbbine om.

Mes arſtimisſe nouwo äkkitselt tarbiſ lãt, kui innimenne om tõbbitſes jãnu. ſedda ei woi nüüd weel ſelgebe ütelda, ſeſt et ſedda tãnnahawaſte tõbbe luggu weel õige teda ei olle, mãrãtſel wiſil temma henda meis je Liwlandi maal nãutap. Seſt nakkaja tõbbe ei olle eggal ajal nink eggan paigan mitte üttesugutſe, nink ſeperrãſt om ka waja temma perrãſt tõiſt nouwo piddada. Ülſe fige woip ennege ütelda, et eggal ajal eddimãtſen alluſtuſſen ſe wãga hã om, et kã ihho hõõrtas lãmmis tettu willatſe reiwaga, mes terpentini õlli, pirituſſe, kampwerpirituſſe, ſalmiakpirituſſega hãmmetetu om, ehk ka harjaga.

Ent ſiin mãlletetas ka, et ſe tõbbi harwaſte ilma tohtri abbita parranep, ja et parraneminne ſis weel woip lota, kui ſedda maid jalla pããl abbi ſaap. Kui ſe tõbbi äkkitselt nink raſſedaſte pãle tullep, ſis woip olla et, kui eddimãtſen tunnin hool ei olle peſtu, perrãſt kã wain ilmaſjata om; niſamote lãt ka, kui ne centãhhe henda omma nãutnu, ent abbi otſmata jãnu ſe ilda kutsutu abbi tũhjaſ, kui ſe tõbbi eſſi jo wãlja om tulnu. Seſ perrãſt ärra jãtko keage, ni pea kui eddimãtſe tãhhe omma tutta, abbi otſmatta. Mõnni abbi, ni kui om: ſannakãõminne ehk mõſtkminne, lãmme

reiva ümbrekeutminne, teesso, ei woi seperrast mitte pruki, sest et nemma paljo aiga wõtwa, mes sures kahjus lät. Ke seperrast, kui temma äkkitselt többitses jääp, särätse kõrra pääl om, et temma ni ussinaste, kui eale woimolik om, ab: bi woip sada, se ärra wiitko aiga, henda se lige lähhembra többitse maja laske wia, kun ööd nink päiwa, kii mes tarwis om, eggal ajal peap wals mis ollema. Ke omman koddun ei woi parranda: misse nouwo sada, et ke lohhalt tahhas wasta panna, et tedda többitse maja wias, se tees patu, mes ei woi andis anda, mitte ütfinda henne wasta, enge ka lige ommatside nink küllaliste nink wallitseja mele wasta, ke hämelega kii hääd tahhas tetta.

Siski mõtleme, et nida kui Tartun ne hone mitte wäga kitsaste tõine tõise liggi ei olle tettu, nink ulitse laia omma; et siin paks rahwas ei olle, et eggan paigun tuul woip läbbi käiwa, nink seperrast, et aigaste se eest hool om petu, kui többi nakkas henda näütma, nida ka woip lota, et se többi, kui temma ka sja tullep, ommete ni wihhas ei sa ollema, kui temma muial mõnnen paigan om olnu.